

Gerçi

Şahin Koçak

İşi Yokuşa Sürenler

Aslında niyetim size Arşimed'in (Arkhimedes, MÖ 287-212), dünya tarihinde kürenin hacmini hesaplayan ilk insan olarak, bunu nasıl yaptığını anlatmaktı. Ama bunun için önce Demokrit'in (Demokritos, MÖ y. 460-370) piramidin ve koninin hacmini nasıl bulduğunu anlatmam gerekiyordu. Bu nedenle Arşimed'i gelecek yazıya erteleyip, Demokrit'le başlayayım dedim. Ama ne zaman Demokrit aklıma gelse, Platon'a kızmaktan kendimi alakoyamıyorum. Yalnız, bu tartışmaya girmeden önce ve unutmadan Gökhan'a teşekkür etmek istiyorum: Demokrit nedense hep Abderalı Demokrit olarak geçer ve ben artık Abdera'nın Demokrit'in doğduğu veya yaşadığı yer olduğunu unutup, bunu Demokrit'in ikinci ismi veya lakabı gibi algılamaya başlamıştım ki geçende fizikçi bir arkadaşım Abdera nerede diye sordu. Ben Ege'de bir yerde olmalı dedim, ama onun şüpheleri vardı. O akşam bunu, bütün bu şeyleri bilen Gökhan'a sordum. O da beni 15 metre kadar ötedeki ansiklopedilere götürdü ve bana Abdera'nın yerini öğretti. Kendisine teşekkür borçluyum. Tabii bana Abdera'nın yerinden daha fazla şey öğretmiş oldu. Kendisi, sanıyorum gelecek sayıdaki bir yazısında, Kuzey Ege kıyılarındaki bu kentin tam yerini gösterecek.

Ben tabii Ege derken Batı Anadolu'yu düşünüyordum, çünkü Demokrit'i, hayranı olduğum ilk İyonyalı filozoflarla, üçü de Miletli olan Thales, Anaksimandros ve Anaksimenes (7. Yüzyıl sonu - 6. Yüzyıl) ile ruh ben-

zerliği içinde görüyordum. Bunların yanına bir de Efesli Heraklit'i (Herakleitos, MÖ y. 540-480) katarsanız, benim favori beşlim tamamlanmış olur. Bunlar olan-bitenleri tanrıların elinden kurtarıp yere indirdiler. Olayların nedenini doğanın içinde aradılar. Gözlediler, düşündüler. Hem pratik, hem bütünsel kavrayış peşinde oldular. Belki söylediklerinin çoğu yanlıştı. Ama gerçeği doğru yerde aradılar. Önyargısız, yalın, mütevazı ve meraklı aklın ışığı tam mistisizmi kovmaya başlamıştı ki, o Platon (MÖ y. 428-348) geldi ve herşeyi mahvetti.

"Aklın görme aleti matematik sayesinde temizlenir ve sanki arıtıcı bir ateşe tutulmuş gibi yeni hayat gücüne kavuşur. Diğer meşguliyetler ise bu akıl gözünü körletmeye çalışırlar" diyen, Akademi'sinde büyük matematikçileri ağırlayan ve onlar için canlı bir ortam yaratan bir insana karşı söz söylemek gerçekten ağırıma gidiyor, ama o muğlak *idea* kavramı ve felsefesiyle Dünya'yı ve insanları bir gölgeye indirgeyen ve kendinden sonra bütün dinlere dayanak olan gene aynı Platon. Onun matematiğe verdiği büyük önem, gerçekten matematiğe duyduğu sevgi ve hayranlıktan mı, yoksa matematiğin biçimlerinin (formlarının) kendi *idea*'ları için bulunmaz örnekler olmasından mı kaynaklanıyor diye kendime sorduğum çok anlar olmuştur.

Bu Platon mistisizmi sistematize etti ve yakın çağ filozofları ve bilim insanları Heraklit'in ve Demokrit'in bıraktığı yerden tekrar devam edene ka-

dar, 2000 yıl boyunca o "idea"list felsefelerle insanların zihni bulandı. İnsan nasıl annesinin karnında birkaç milyar yıllık evrim serüvenini hızlandırılmış bir şekilde tekrarlıyorsa, eğitim süreci içinde de birkaç bin yıllık insanlık tarihi serüvenini tekrarlıyor. Tabii burada bir özetleme zorunlu olduğundan bir seçim yapılması ve bazı şeylerin atılması (pek çok şeyin, daha doğrusu hemen her şeyin atılması) doğaldır; fakat kanımca yanlıştır (ya da yanlı) bir seçim yapılıyor ve artık atılabilecek bazı şeyler tutuluyor, hatta öne çıkarılıyor; tutulması gereken bazı şeyler de atılıyor veya arka plana itiliyor. Örneğin, ben gayet sağduyulu ve diğer duyularından da şikâyeti olmayan genç bir öğrenciyken, Platon'ları, Dekart'ları öğrettiler ve zihnimi onlardan arındırınca kadar on yıllarca uğraştım. Ne birinin idealarını bulabildim, ne ötekinin ruhuyla karşılaştım. Ama bunların hâlâ gördükleri saygı (sadece en çok kızdığım ikisini zikreliyorum) kendilerini ciddiye almama neden oldu. Onlardan kurtulup, ilk gençlik günlerimin naifliğine dönebildiğimde, yaşım epeyce ilerlemişti. (Tabii bu arada sadece metafizikçilerle değil, bazı tarihi maddecilerle de baş etmek zorunda kalmıştım.) 20. Yüzyılın meşhur bir filozofunun, bütün batı felsefesinin Platon'a bir dipnot'tan ibaret olduğunu söylediğini öğrendiğimde artık şaşırıyordum. Bence de üstad haklıydı, ama bu tesbit Platon'un felsefesinin yüceliğinden ziyade, sonraki Batı felsefesinin bir dipnot'tan ibaret olduğunu gösteriyordu.

Artık Platon'un da bir hükmü kalmadığına göre, böylece felsefe meselesinden kurtulmuş oluyorduk. Daha doğrusu geriye sadece Platon-öncesi filozoflar (resmî terim sanıyorum Sokrat-öncesi filozoflar) kalıyordu, onlar da benim arkadaşlarımdılar zaten. Onların hiçbir kabahatleri yoktu, ne mikroskopları vardı, ne teleskopları. Olsa bakarlardı zaten. Gördüklerini anlamaya çalıştılar, görmediklerini uydurmadılar.

Benim Platon'a kızmak için başka küçük nedenlerim de var ve Demokrit'in Platon'u, Platon'un Sokrat'ı (Sokrates, MÖ y. 470-399) karşılaştırması böyle nedenlere dayanıyor. Siz Demokrit'i nasıl bilirsiniz? Ben uzun süre ilk atomcu olarak bilirdim ve onun bu konudaki sezgilerinin asrımızda nasıl bir gerçekliğe dönüştüğünü hayretlere düşerek düşünürdüm. Sonraları öğrendim ki, bu Demokrit'in aslında üzerinde düşünüp yazmadığı konu kalmamış ve mıknaatıslardan tarıma, hukuktan tarihe, örümcek ağlarından baykuşların gözlerine kadar herşeyle ilgilenmiş ve en az 75 kitap yazmış ve bütün bunlar bir tarafa, büyük bir matematikçiymiş. Arşimed'in tanıklığına göre, koninin ve piramidin hacim formüllerini Demokrit keşfetmiş. Bunlar üzerinde sonra duracağız, şimdi tekrar Platon'a dönelim: O büyük Eflatun, o büyük ahlakçı, başka herkese atıfta ve lütufta bulunurken, Demokrit'in adını anmadığı gibi, onun bütün eserlerini yakmak istemiş (G. F. Simmons, Calculus Gems, Mc Graw-Hill, 1992), fakat arkadaşları bu eserlerin nasıl olsa başka birçok kopyalarının ortalıkta dolaşması nedeniyle bu fiilin anlamsız olacağını ifadeyle, Platon'u vazgeçirmişler. Böyle yüce ruhlarda böyle düşkün duyguların varlığını öğrenmek insanın tüylerini ürpertiyor.

Sokrat meselesine gelince, onun neden bu kadar yüceltildiğini anlamıyorum. Aslında o kendi halinde ve düşündüğünü söyleyen bir adama benziyor. Bu nedenle kendisini severdim de. (Ama korkarım o tam da bu yüzden çok düşman kazanmış ve bu nedenle öldürülmüş olabilir. Önce öldürüp, sonra putlaştırmak da maalesef insanlığın kötü adetlerindedir.) Fakat o Platon yüzünden Sokrat'la da aram açıldı. Savunmasının bir yerin-

de, özetle diyor ki: "Kötülerle niye arkadaşlık edeyim? Onlardan insana kötülük bulaşır." Aynı savunmanın bir başka yerinde de, gene özetle diyor ki: "Önemli olan insanın kendi özüdür. Siz iyi bir adamsanız, kötülerin size ne zararı dokunabilir?" Ben böyle bir düşünürü ne yapayım? Sokrat bunları gerçekten söylediye, Platon hiçbir rahatsızlık duymadan nasıl aktarıyor? Yok Sokrat söylemediye, o zaman söyleyecek laf bulamıyorum.

Filozofların içinde Platon kadar kızdığım başka bir metafizikçi de Dekart (Descartes, 1596-1650). Düşünüyormuş, o halde varmış! Analitik Geometriyi falan başkası bulduğu halde bütün şerefine ona maledilmesi değil kızmamın nedeni. Düşünüyormuş, o halde varmış! Bunu duyunca çıldırıyorum. Bu ne demek allahaşkına?

"Var olmasaydım, düşünemezdim" demek istiyorum diyerek işi tevil yoluna gitmesi Dekart'ı kurtarmaz. Bu, denmesi gerekmeyecek kadar basit bir şey. Ama ille de bunu demek istiyorsa bunu desin, niye "Düşünüyorum, o halde varım" diyor? Bence Dekart'ın niyetinde, kendine karşı bile itiraf edemiyor dahi olsa, başka şeyler olmalı.

"Düşünmüyorum, o halde yokum" da demek mi bu? Tabii bu iki söz mantıksal olarak denk değil, Dekart'ın günahını da alacak değilim; Dekart'ın sözünün mantıksal dengi, "Yokum, o halde düşünmüyorum"dur. Tabii yok olsaydı böyle birşey diyemezdi, onu da bir kenara bırakalım da, işin matematiğine değil aslına dönelim. Bence Dekart'ın niyetinde

"Düşünmüyorum, o halde yokum" değilse bile,

"Düşünmüyorsun, o halde yoksun"

var. Aksi takdirde,

"Düşünüyorum, o halde varım" ve

"Düşünmüyorum ama gene varım" gibi, normalde geçerli olabilecek

iki önerme, Dekart'ın zihninde de geçerli olsaydı, "Düşünüyorum, o halde varım" demesi gerekmezdi, çünkü düşünse de var olacaktı, düşünmese de var olacaktı ve hazret, nasıl olsa doğru bir olgu için, zorunlu olmayan bir neden ileri sürecek kadar da acemi değildi doğrusu; üstelik böyle sanatlarla meraklı bir divan şairi de değildi.

Demek ki Dekart,

"Düşünmüyorsun, o halde yoksun" diyecek kadar nezaketten uzak değilse eğer, en azından

"Düşünmüyorum, o halde yokum" da diyordu. Bundan kaçış yok. Ama aklıma küçük bir şey takılıyor: Dekart her an, her saniye düşünüyor muydu? Böyle değilse şayet, ve uyurken düşünmediği anlar da olduysa eğer, demek ki bir var oluyordu, bir yok oluyordu, bir var oluyordu bir yok oluyordu. Var durumundan yok durumuna geçişi biraz anlıyorum da, yok durumundan var durumuna geçiş gerçekten enteresan. Burada spontan bir öz-yaratı ile karşı karşıya oluyoruz. Yok olan ruhuysa yalnız şayet, cesedi var kalıyordu, fakat düşünmeyen ceset nasıl var oluyordu? Beden de birlikte yok oluyorsa eğer, anlaşılan spontan düşünce bedeni de tekrar yaratıyordu. İşte insan böyle tanırılır herhalde. Belki de Dekart'ın gizli düşüncesi buydu. O zaten tanrının varlığını da ispat etmemiş miydi? Ama büyük sözünün içinde bunun daha da derin ispatı saklıydı. Yeter ki tek bir saniye dahi olsa düşünmediği ve sonra tekrar düşündüğü iki an mevcut olsun. O zaman hem kendi varlığını ispatlamış oluyordu, hem de bir tanrının varlığını. En az bir tanrı vardı ve bu da kendiydi. Var mıydı, yok muydu diye onun bedenine dokunmaya kalkmayın sakın, siz ancak onun ruhunda bir iz olursunuz, siz yoksunuz, o var. Ama ondan da şüphesi var. Çünkü bir de şüpheciliği var. Ne bataklıkta buralar. Boynuna kadar çeker insanı.

Ama ben bir Zen ustasının fısıldağını duyar gibiyim:

Kaç bin yaşındayım Çekirge
Önce hayat ne güzeldi
Elmalar elma, ağaçlar ağaçtı
Sonra o filozoflar geldi
Artık elmalar elma, ağaçlar ağaç değildi

Gökte idealar vardı
Biz onların gölgelerini yiyorduk
Ne derin düşüncelere daldık
İki bin yıl düşündük
Artık elmalar gene elma
Ağaçlar gene ağaç
Herşey gene yerli yerinde

